

QADIMGI DEVORIY SURATLAR TARIXI

Nargiza Xushmurodova

“Amaliy san’at asarlarini ta’mirish” ta’lim yo’nalishi 1-bosqich talabasi

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

DOI: <https://doi.org/10.37547/ssa-V5-06-07>

Annotatsiya: Devoriy rasmlar - bezak san’ati sohasiga tegishli bo’lib, binolarning devori, shifti, ustunlari suvog’i ustidan yoki ularga mustahkamlangan mato, qog’oz va boshqalarga bo’yoqlar yordamida ishlanadigan tasvirlar yoki naqshlar hisoblanadi. Qadimdan insonlar devoriy suratlar orqali o’zlarining ilk madaniy va badiiy qarashlarini ifoda etishgan. Devoriy rasmlarni o’rganish va tahlil qilish orqali usha davr kishilarining dunyoqarashlari, hayoti, diniy e’tiqodlari va kundalik faoliyati to’g’risida zarur ma’lumotlarni bilishimiz mumkin bo’ladi. Mazkur maqolada qadimgi devoriy suratlarining kelib chiqishi, tarixi, ularning jamiyatdagi roli hamda eng mashhur namunalarning ilmiy tahlili bo’yicha ilmiy-tadqiqotlarimiz natijalarini keltirganmiz.

Kalit so’zlar: devoriy, surat, tarix, dunyoqarash, namunalar, g’or, ov, hayvonlar, estetik, diniy, qadimgi, yozuv, Lasko, Altamira, piramida, ibodatxona, Pompeya, Misr, arxeologiya, san’atshunoslik, antropologiya.

Аннотация: Настенные росписи относятся к области декоративного искусства и представляют собой изображения или узоры, выполненные красками на стенах, потолках, колоннах зданий, а также на прикрепленных к ним тканях, бумаге и других материалах. С древнейших времён люди выражали свои первые культурные и художественные взгляды посредством настенной живописи. Изучение и анализ настенных росписей позволяют получить важную информацию о мировоззрении, образе жизни, религиозных верованиях и повседневной деятельности людей того времени. В данной статье представлены результаты нашего научного исследования, посвящённого происхождению и истории древних настенных росписей, их роли в обществе и научному анализу самых известных образцов.

Ключевые слова: настенная, живопись, история, мировоззрение, образцы, пещера, охота, животные, эстетика, религия, древность, письменность, Ласко, Альтамира, пирамида, храм, Помпеи, Египет, археология, искусствоведение, антропология.

Abstract: Murals belong to the field of decorative art and represent images or patterns created using paint on walls, ceilings, columns, or on materials such as fabric or paper that are affixed to these surfaces. Since ancient times, people have expressed their early cultural and artistic views through wall paintings. By studying and analyzing murals, we can gain important insights into the worldview, life, religious beliefs, and daily activities of people from those times. In this article, we present the results of our research on the origin and history of ancient wall paintings, their role in society, and a scientific analysis of the most famous examples.

Keywords: mural, painting, history, worldview, examples, cave, hunting, animals, aesthetic, religious, ancient, writing, Lascaux, Altamira, pyramid, temple, Pompeii, Egypt, archaeology, art history, anthropology.

Kirish. Qadimgi devoriy suratlar insoniyatning ilk madaniy va badiiy tafakkuri mahsuli hisoblanadi. Ular orqali insoniyatning dastlabki dunyoqarashi, hayoti, diniy e’tiqodlari va kundalik faoliyati haqida muhim ma’lumotlarga ega bo’lamiz. Ushbu maqolada qadimgi devoriy suratlarining kelib chiqishi, tarixi, ularning jamiyatdagi roli hamda eng mashhur namunalarning ilmiy tahlili keltirilgan.

Qadimgi devoriy suratlarning kelib chiqishi. Qadimgi devoriy suratlar tarixiga nazar tashlasak, ularning ilk namunalari paleolit davriga oid g'or rasmlarida duch kelamiz. Bu suratlar odatda ov sahnalari, hayvonlar tasviri va marosimlar bilan bog'liq. Fransiya'dagi Lasko g'ori, Ispaniya'dagi Altamira g'ori va boshqa joylardagi tasvirlar bu san'atning eng qadimgi namunalari sifatida qaraladi.

San'at va madaniyatda devoriy suratlarning o'rni. Devoriy suratlar nafaqat estetik ahamiyatga, balki diniy, ijtimoiy va siyosiy axborotni uzatish vositasi sifatida ham xizmat qilgan. Misol uchun, qadimgi Misrda devoriy suratlar fir'avnlarning hayoti, tangrilarning tasviri va har xil marosimlarni ifodalagan. Bu suratlar ko'pincha yozuvlar bilan birgalikda berilgan bo'lib, o'zida o'sha davrga oid tarixiy voqealarni hamda mafkurani aks ettirgan.

Mashhur devoriy suratlar: misollar va tahlil. Eng qadimgi devoriy surat namunalari so'nggi paleolit davrida yuzaga kelgan, ular g'or va qoyalarga ishlangan. Qadimgi va o'rta asrlarda devoriy suratlarning nodir namunalari yaratildi. VII-VIII-asrlarda Markaziy Osiyoning Varaxsha, Panjakent va boshqa hududlaridagi ibodatxonalar, saroylar tasvirlar bilan bezatilgan bo'lsa, o'rta asrlarda musulmon mamlakatlarida naqshli bezaklar keng tarqalgan. Qadimgi Misr devoriy suratlari, Xitoyning Dunxuan va Hindistonning Ajanta hududlarida g'or va qoyalarga ishlangan tasvirlar ajralib turgan. Yevropada esa ma'lum diniy tartiblarga moyil bo'lgan devoriy surat namunalari Vizantiya, Gruziya, Bolqon, qadimgi Rusda rassomlik san'atining muhim turiga aylandi. Uyg'onish davrida Italiya'da (Jotto, Mazachcho, Leonardo da Vinchi, Rafael, Mikelanjelo va boshqalar) chuqur realistik devoriy surat asarlari yaratildi. Roman uslubi, gotika, barokko uslublaridagi binolarda sof bezak xususiyatiga ega bo'lgan devoriy surat namunalari yuzaga kelgan.

O'zbekistonda devoriy suratlar qadimdan ma'lum bo'lgan. Surxondaryo viloyati Xolchayon hududida miloddan avvalgi I-asr, Tuproqqal'ada III-asr, Bolaliktepa qasrida esa V-VI-asrlar, Buxoro yaqinidagi Varaxsha saroylarida VII-asr va Afrosiyobda VII-asrlardagi devoriy suratlar namunalari badiiy jihatdan qimmatli hisoblanadi. Syujetli suratlarda o'sha davrdagi hayot lavhalari, hayvon tasvirlari, bazm, safar, qabul marosimlari, shohlarning qahramonliklari aks ettirilgan. Eng mashhur devoriy surat namunalari quyidagilarni misol sifatida keltirish mumkin.

1. Lasko g'ori (Fransiya): Paleolit davriga oid bu suratlarda turli hayvonlar (bug'ular, otlar, ho'kizlar) tasvirlangan bo'lib, ularning harakati va dinamizmi katta mahorat bilan berilgan.

2. Altamira g'ori (Ispaniya): Bu suratlar ham paleolit davriga mansub bo'lib, ularda bizonlar va qo'ylar tasvirlangan.

3. Misr piramidalari va ibodatxonalari: Bu yerda devoriy suratlar marosimlar, fir'avnlarning hayoti va diniy e'tiqodlar haqida ma'lumot beradi.

4. Pompeya (Italiya): Rim davriga oid bu suratlar kundalik hayot, tabiat va mifologik sahnalarni o'z ichiga oladi.

Ilmiy yondashuv va tahlil. Devoriy suratlarni o'rganishda arxeologiya, san'atshunoslik, tarix, antropologiya kabi fanlar muhim rol o'ynaydi. Radiokarbon usuli orqali ularning yoshi aniqlanadi, tasviri san'at yondashuvlari yordamida esa ularning uslubiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Bu suratlar orqali qadimgi jamiyatlar tafakkuri, ularning tasviri ifoda vositalari va madaniy qadriyatlari yuzaga chiqadi.

Xulosa. Qadimgi devoriy suratlar insoniyatning ilk badiiy merosi sifatida nafaqat san'at, balki tarixiy va madaniy manba hamdir. Ular orqali biz qadimgi insonlarning ruhiy olami, ijtimoiy hayoti va dunyoqarashi haqida tasavvurga ega bo'lamiz. Zamonaviy ilmiy yondashuvlar yordamida bu suratlarni o'rganish, qadimgi sivilizatsiyalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. Lewis-Williams, D. (2002). *The Mind in the Cave: Consciousness and the Origins of Art*. Thames & Hudson.
2. Bahn, P. G. (2012). *Prehistoric Rock Art: Polemics and Progress*. Cambridge University Press.

3. Breuil, H. (1952). Four Hundred Centuries of Cave Art. Centre d'Etudes et de Documentation Préhistoriques.

4. Kleiner, F. S. (2016). Gardner's Art through the Ages: The Western Perspective. Cengage Learning.

5. Internet manbalari: www.britannica.com, www.nationalgeographic.com, <https://uz.wikipedia.org>.